

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:13.12.2019 ✓Accepted/Kabul:24.02.2020

DOI: 10.30794/pausbed.659274

Araştırma Makalesi/ Research Article

Begić, H. N. (2020). "Entomolojiden Moda ve Tekstile Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s.131-149.

ENTOMOLOJİDEN MODA VE TEKSTİLE BİR DEĞERLENDİRME

H. Nurgül BEĞİÇ*

Özet

Tarihsel sürecin başlangıcından itibaren İnsanoğlu, öncelikle olumsuz hava şartlarından korunmak için vücudunu örtme ihtiyacı hissetmiştir. Bu amaçla çevresinde bulunan bitki lifleri ve hayvan postlarından yararlanmıştır. Tekstilin bulunup kullanılmaya başlamasıyla birlikte böcekler de boya ve hammadde kaynağı olmuştur. Bazı böceklere işlevleri nedeniyle özel değerler atfedilmiş ve buna bağlı olarak estetik, sanat ve moda tasarımı alanında kullanılmıştır. İpek böceğinin ürettiği lifin dokumada, bazı böceklerin ise boyamada kullanılmaya başlamasıyla birlikte kullanımı alanı genişlemiştir.

Bu çalışmada; böceklerin işlevleri nedeniyle farklı medeniyetler tarafından manevi değer ve özel anlamlar yüklendiği, bazı böceklerin ise lif ve boyarmadde olarak kullanılması, yaşam döngüsündeki işlevi nedeniyle kendisine atfedilen anlamları sanatçılara ilham kaynağı olarak tasarım ve moda alanında bir mesaj objesi olarak değerlendirilmesi incelenecektir. Bu amaçla öncelikle yazılı ve dijital literatür taraması yapılacak ve somut örneklerle açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: *Entomoloji, Tekstil, Moda, Süsleme, Tasarım.*

AN EVALUATION OF FASHION AND TEXTILE FROM ENTOMOLOGY

Abstract

From the beginning of the historical process, human beings felt the need to cover their body primarily to protect against adverse weather conditions. For this purpose, he used plant fibers and animal pelts found around him. Insects have become a source of paint and raw materials with the introduction of textiles. Some insects have been attributed special values because of their function and have therefore been used in the field of aesthetics, art and fashion design. The use of fiber produced by silkworm in weaving, and some insects in dyeing began to be used in the field has expanded.

In this study; the insects are attributed to spiritual values and special meanings by different civilizations because of their functions, while some insects are used as fibers and dyes, and the meanings attributed to them because of their function in the life cycle will be evaluated as a message object in the field of design and fashion as an inspiration to artists. For this purpose, firstly written and digital literature review will be done and explained with concrete examples.

Keywords: *Entomology, Textile, Fashion, Decoration, Design*

*Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İZMİR.
e-posta:beginurgul@gmail.com (orcid.org/ 0000-0002-5727-7516)

Giriş

Giyinmek; tarihsel sürecin başlangıcında insan yaşamında temel bir ihtiyaç iken değişen ve gelişen toplumsal yaşamın etkisiyle moda olgusu ortaya çıkmıştır. Moda; insan yaşamı ile ilgili bir olgu olarak var olan her şeyi malzemesi yapabilme özelliğine sahiptir. Doğa bu malzemeleri içinde barındıran sonsuz bir döngüdür. İşlevsellik ve fark yaratma adına doğanın cömertçe sunduğu her türlü öge; gerek tekstil alanında kumaş üretimi ve boyama, gerekse moda alanında baskı, dokuma gibi alanlarda böcekler stilize veya bire bir şekillerde kullanılmıştır. Böceklerin moda ve tekstil alanındaki etkilerini tarih boyunca izlemek mümkündür.

Doğal boyamacılıkta her dönemde böceklerden faydalanılmıştır. Özellikle tekstilde kermes, lak ve koşinil böceğinin kullanımı eski tarihlere dayanmaktadır. Mısır mitolojisinde gübre böcekleri kutsal sayılmış ve bu nedenle birçok takıda gerek simgesel gerek somut şekli ile kullanılmıştır. Günümüzde Londra'da Victoria and Albert Müzesi'nde sergilenmekte olan 1868 yılına ait elbisede; yaklaşık 5000 adet mücevher böceği kanadı ve parçası kullanılmıştır. Yine 1888 yılında Londra'da sergilenen Macbeth oyununda Dame Ellen Terry böceklerin kanatları ile süslenmiş ikonik bir kostüm giymiştir.

Böceklerin biyolojik yaşamları dışında; insan yaşamındaki kültürel durumlarını ve fayda sağlayan alanlarını da entomoloji bilim dalı incelemektedir. Entomolojik olarak böceklerin moda ve tekstil alanındaki etkileri farklı şekillerdedir.

Biyolojik özellikleri nedeniyle bazı böceklerin tekstilde boyarmadde bazılarının da salgıları nedeniyle tekstilde lif maddesi olarak kullanıldığı görülür. Bazı böcekler ise doğadaki işlevleri nedeniyle yaşamda yeniden doğuş ve yenilenmeyi temsil ettikleri bu nedenle bazı toplumlarca manevi değer verilerek özel anlamlar yüklenmesi buna bağlı olarak moda, sanat ve tasarım alanında esin kaynağı olması incelemenin diğer bir konusunu oluşturmaktadır.

Böcekler, bir taraftan biyolojik özellikleri diğer taraftan doğal işlevleri nedeniyle kendilerine yüklenen manevi değerleri ve dikkat çeken görsellikleri olmak üzere farklı yönleriyle değerlendirilecektir.

1. Tekstilde boyarmadde olarak böcekler

Doğal boyamanın tarihi; dokumanın tarihi kadar eskiye dayanmaktadır (Karadağ, 2007, s. 8). Doğal boyama geçmişte neredeyse alternatifi olmayan boyama yöntemi iken, teknolojinin gelişmesi ve sentetik boyaların tekstil sektöründe yer edinmesi ile birlikte kullanımı oldukça azalmıştır. Ancak son yıllarda doğal yaşamın gündeme gelmesi sonucu ortaya çıkan yeşil tekstil anlayışı ile birlikte insanlarda; sentetik ve kimyasal maddelerden uzak organik tekstillerin tekrar tercih edilmeye başlandığı bir döneme girilmiştir. Bu anlayış; insanların doğal boyamaya tekrar rağbet etmelerine ve üretimin de bu yönde gelişmesine neden olmaktadır.

Doğal boyamacılıkta bitkiler ve hayvanlardan yaygın olarak yararlanılmıştır. Boyar madde olarak kullanılan hayvanlar böcekler ve deniz yumuşakçalarıdır. Böceklerin; çok eski tarihlerden beri boyar madde olarak kullanıldığı birçok araştırmada tespit edilmiştir.

M.Ö. 3000 yıllarında Eski Mezopotamya'da kermes böceğinin kırmızı renk boyamalarda kullanılmış olduğu kil tabletlerden anlaşılmaktadır. Yine; M.Ö. 1500 yıllarında Hindistan'da kırmızı renk boyamalar için lak böceğinin de kullanılmış olduğu bilinmektedir. Asurlular'ın M.Ö. 800 yıllarında; Urartu Krallığı'nı ele geçirdikten sonra saraydan getirdikleri kırmızı renkli tekstil ürünlerinin Ağrı'dan geldiği kayıt altına alınmıştır. Bu bilgiye dayanarak, bu tekstillerde Ağrı dağı kermesi kullanılmış olabileceği söylenebilmektedir. Dünyanın en eski halısı olarak kabul edilen ve M.Ö. 500 yılına tarihlendirilen Pazırık halı ve halı ile aynı kurganda bulunan keçe örneğinin kırmızı renk boyarmadde analizlerinde Polonya kermesi (*Porphyrophora polonica*) ve kök boya kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Koşinil böceğinin, Meksika'da yerliler tarafından boyamalarda kullanımı M.Ö. 1000'li yıllara kadar geriye gitmektedir. 16. yüzyılın başlarında ise Amerika kıtasından önce Avrupa'ya sonra Asya'ya getirilmesiyle birlikte dünyanın çeşitli bölgelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır (Karadağ, 2007, s.8-9).

Çok eski dönemlerden itibaren doğal boyamacılıkta kullanılan böcek çeşitleri; Kermes, kırmızı, koşinil, ekin koşinil, Polonya kermesi ve lak böceğidir. Bu böcekler genellikle buldukları bitkilerin üstünden toplanarak boyamacılıkta kullanılmaktadır. Bu böceklerin haricinde mazi arısı ve karıncalar; direkt boyamacılıkta kullanılmamakla birlikte dolaylı yoldan boyarmadde üretim sürecinde yer almaktadır.

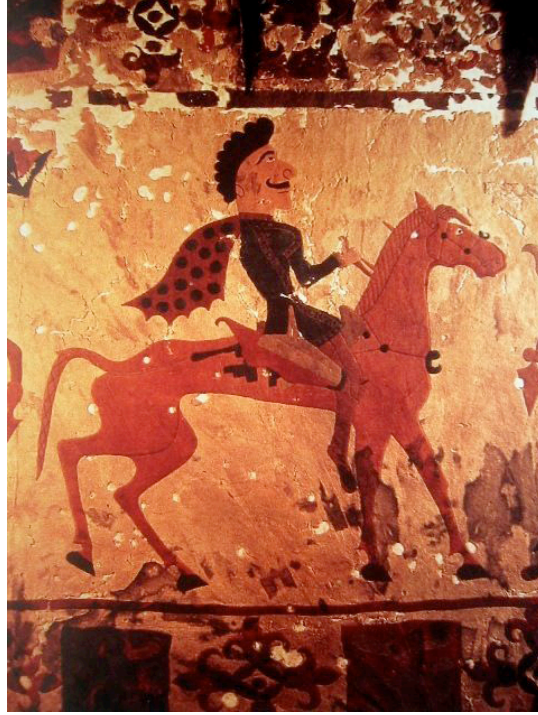
Resim 1: Yamashiro Eyaleti Boyacı Böcekleri Tablosu, Utagawa Kuniyoshi /1852 (Museum of Fine Arts Boston) / Tablo Detayı

Kermes böceği, doğal boyamacılıkta çok kullanılan böcek türlerinin başındadır. Bu böcek türü Akdeniz'e yakın bölgelerde bulunan kermes meşesi üzerinde parazit olarak yaşamaktadır (Dölen'den aktaran Akiniz, 2017, s. 235). Kermes böceği boyamacılıkta M.Ö. 3000 yıllarında Sümerlerde kullanılmıştır. Eski Mezopotamya'da da kırmızı boyamanın en önemli kaynağının kermes böceği olduğu bilinmektedir. Bir Babil şehri olan Nuzi (Günümüzde Kerkük yakınlarında Yorgan Tepe)'deki arkeolojik kazılardan çıkan bir kil tablette, kermes böceğinin tekstil elyafını kırmızı renklere boyamalarda kullanılmış olduğu ifade edilmiştir. Tevrat'ta M.Ö. 1400'lü yıllarda kermesin boyamalarda kullanıldığına dair metinler bulunmaktadır. Persler kumaşların ve pek çok halının kırmızı renk boyamalarında kermes böceği kullanmışlardır. Hatta dünyaya kırmızı boyamaların ilk Perslerden yayıldığı bilinmektedir. Kermes; Ortaçağ'da Venedik ve Marsilya'da toplanarak, diğer Avrupa ülkelerine ihraç edilmiştir. Böylece kermes boyamaları "Venedik kırmızısı" olarak tüm dünyada ün kazanmıştır (Karadağ, 2007, s. 66-67).

Ağrı Dağı Kermesi: Ararat Kermesi ya da Ermeni Koşinili olarak da adlandırılan bu böcek, Orta Doğu ve Orta Asya'da özellikle Ararat Dağı yakınında bulunur (Phipps, 2010, s. 9). Bu bölgede bulunan bir tür kamışın köklerinde yaşayan kermesin, dişi türü boya yapımı için elverişlidir. M.Ö. 714'te Doğu Anadolu Bölgesi'nde hüküm süren Urartular'ın tekstillerinde görülen kırmızı rengin Ararat kermesinden üretildiği, II. Sargon döneminde Asurluların burayı istilasının ardından tuttıkları kayıtlardan öğrenilmektedir (Phipps, 2010, s. 9; Guckelsberger, 2013, s. 8).

I. veya II. yüzyıla ait Roma tekstilleri ve Palmira tekstillerinin Ağrı dağı kermesi ile boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Ermeni kaynaklarında ise V. yüzyılda ipek boyamacılığında ve minyatürlerde bu böceğin kullanılmış olduğundan bahsedilmektedir. 1896 yılında Mısır da Albert Gayet kazılarında, VI. yüzyıla ait kaşmir kaftanda Ağrı dağı kermesin kullanılmış olduğu tespit edilmiştir (Karadağ, 2007, s. 21).

Endemik bir böcek olan Polonya Kermesi, çayırotu (çobandeğneği) bitkisinin köklerinde yaşar. Bundan elde edilen kırmızı rengin Vaftizci Yahya kanıyla özdeşleştirildiği bilinmektedir. Orta ve Doğu Avrupa, Ukrayna, Kafkasya, Türkistan ve Batı Sibiryada karşımıza çıkar (Phipps, 2010, s. 9). Dünyanın en eski halısı olarak kabul edilen Pazırık halısı, Fatih Sultan Mehmet'in kaftanı ve New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen ve Orta Asya'ya ait olan bazı tekstil parçalarındaki kırmızılar, bu böcekten elde edilmiştir (Karadağ, 2007,s. 95; Phipps, 2010, s. 9).

Resim 2: Polonya Kermesi ile boyanmış keçe yaygı. (Pazırık Kurganı)

Koşinil böceğinin, Meksika'da yerliler tarafından boyamalarda kullanımı M.Ö. 1000'li yıllara kadar geriye gitmektedir. 16. yüzyılın başlarında ise Amerika kıtasından önce Avrupa'ya, sonra da Asya'ya getirilmesiyle birlikte dünyanın çeşitli bölgelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Karadağ, 2007, s.9). Orta Amerika'dan Nopalea isimli kaktüs üzerinde yaşayan ve bunun neminden beslenen dişi koşinillerden renk üretilir. Erkek koşinil tarafından döllenmiş dişi, belirli bir süre sonra yumurtlar. Toplanan yumurtalar kurutulur ve ezilerek su ile karıştırılır. İçeriğinde bulunan karmenik asit sayesinde kırmızı renk verir. Peru, Bolivya, Ekvator gibi bölgelerde hüküm sürmüş And Medeniyeti boyacıları tarafından milattan önceki dönemlerden beri kullanılmıştır. Özellikle üst düzey yöneticilerin dinsel ve siyasi törenlerde giydikleri kıyafetlerin renklendirilmesinde bu böcekten istifade edilmiştir. En iyi tutunduğu hayvan lifleri ipek, koyun yünü ve deve tüyüdür. Kırmızı rengin yanı sıra asit ve alkali gibi geleneksel katkı maddeleriyle mor ve siyah renkler üretilir (Karadağ, 2007, s. 70; Phipps, 2010, s. 10,16). Avrupa ve Asya'da üretilen ipeklerin, Osmanlı sultanlarının kaftanlarının ve Doğu'da dokunan halı ve kilimlerin boyanmasında bu böcekten yararlandığı bilinmektedir (Böhmer, 2002, s. 203)

Resim 3: Orta Amerika’da koşinil toplanması, José Antonio de Alzate y Ramírez /1777 (<https://www.colourstudies.com/blog/2017/3/10/big-colours-come-in-small-packages>)

Ekin koşinil böceği; buğday bitkisinin köklerinde parazit olarak yaşayan bir böcektir. Bundan dolayı bu isimle adlandırılır. Ekin koşinilin geçmişte kullanıldığına dair en önemli bulgular II.-III. yüzyıla ait Palmira tekstillerindeki kırmızı renklerin boyarmadde analizleridir. Mor ve pembe de bu böcekten elde edilen renklerdenidir (Karadağ, 2007, s. 50). Böceğin vücut yapısında bulunan boyarmadde Koşinil ve Ararat Kermes böcekleri ile benzerlik göstermektedir.

Resim 4: Kırmızı renk Ekin koşinil veya Ağrıdağı kermesi ile boyanmış II. yüzyıl Roma tekstili (Die Textilien aus Palmyra’den aktaran Karadağ, 2007, s.21)

Hindistan ve Güneydoğu Asya’da bulunan ve kırmızı renk veren diğer bir böcek Lak’tır. Kauçuk ağacında yaşayan lak, kendini yapraklara sabitler ve vücudunu cila işlerinde kullanılan bir reçineyle kaplar. Antik devirlerde çok fazla rağbet görmüş ve Güneydoğu Asya, Doğu İran ve Soğdiana bölgelerinde ticareti yapılmıştır. Koloni halinde yaşayan lak, içeriğinde bulunan karmenik asit sayesinde boyarmadde üretimi için elverişlidir (Phipps, 2010, s. 9). Hindistan’da deri, yün, ipek boyamacılığı için kullanılan lak; İran, Tibet ve diğer Batı Asya ülkelerinde ise en az Orta Çağ’dan başlamak üzere son döneme kadar halı yünlerinin boyanmasında kullanılmıştır. Günümüzde İran ve Osmanlı saray halılarının yapılan analizleri yaygın biçimde lak kullanıldığını göstermektedir (Böhmer, 2002, s. 207).

Lak boyarmaddesi Ortaçağ'da Akdeniz havzasında bulunmamaktadır fakat Hindistan'dan Doğu Akdeniz liman kentlerine transferi sağlanarak oradan denizyolu ile Batı Akdeniz ülkelerine ticareti yapılmıştır. Ortaçağ'da bu böceğin ticaretini Venedikliler yürütmüştür (Dölen'den aktaran Akiniz, 2017, s. 235).

Resim 5: Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, env.no.13/1646. 16. yüzyıl Kemha kumaşı. Kırmızı renk lak böceği ile boyanmış (Karadağ, 2007, s.77)

Kırmızı; adındaki ağaç biti, kırmızı meşesi üzerinde yaşar ve Akdeniz yöresinin geleneksel boyar maddelerindendir. Boyar madde; böceğin yalnızca dışından yumurtlama mevsimi olan haziran başında elde edilir. Kırmızı; tarihsel süreçte boyar maddelerde önemli yer tutmaktadır ve zamanında Roma ordularına ödenen vergilerin bir bölümü kırmızılardan karşılanmaktadır (Eyüboğlu & Yaraş, 1990, s. 42).

Mazı arısının dişisi; haziran-temmuz aylarında yumurtalarını mazı meşesinin tomurcuklarına bırakır. Bırakılan yumurtaların etrafında beslenme gomalakları, gomalakların dışında da sert bir tabaka oluşur. Oluşan bu iki tabaka mazıyı oluşturmaktadır. Sümerlerden günümüze kadar mazı gomalakları; boya, dericilik ve mürekkep yapımında kullanılmaktadır. Meşe mazısından elde edilen renk kirli sarı ile kahverengi arasındadır

(<http://www.turkelhalilari.gov.tr/sayfalar.php?language=tur&icerik=dogalboyamacilik/mazi-mesesi>).

Boyamacılıkta dolaylı yoldan boya elde edilmesine vesile olan bir diğer böcek türü de Karıncalar'dır. Avustralya yerlileri karınca yuvalarından elde ettikleri linarite okside maddesini tekstil ürünlerine yeşil rengi vermek için kullanmışlardır (Cherry'den aktaran Saruhan & Tuncer, 2010, s. 21).

Geçmişten beri doğal boyamacılıkta böceklerden; kimi zaman doğrudan tekstil materyallerine uygulanarak, kimi zaman mordanlama gibi tekniklerle, kimi zaman da ekosistem içerisinde üstlendikleri bir görev ile renklerin oluşmasında yararlanılmaktadır. Doğal boyarmaddelerin kullanımı 1856'da sentetik boyarmaddelerin keşfedilmesinden sonra hızlı bir şekilde azalsa da; çevre kirliliği oluşturmaması, toksik ve kanserojen olmaması nedeniyle günümüzde yeniden gündeme gelmektedir. Avrupa Birliği Çerçeve Projeler, UNESCO ve başka kuruluşlar doğal boyamacılığın yeniden canlandırılmasını teşvik etmektedir (Karadağ, 2014, s. 49).

2. Hammadde olarak böcekler

Ürünüden yararlanılan böceklerden ipek böcekleri; dut ağacının yaprağı ile beslenen ve ördükleri kozalardan ipek lifi elde edilen pullu böceklerdir (www.tdk.gov.tr). İpekböceğinden elde edilen ipek; Doğal yapısı, ince ve yumuşaklığı insan bedenine uyumluluğu nedeniyle zamansız olarak her dönem kıymetini artırarak kullanılmıştır. İpek lifi; sadece ev ve giyim donatılarında kullanılmaz. Aynı zamanda ameliyatlarda ipinden paraşüt yapımında kumaşından faydalanılmaktadır.

Çinliler; bilinen en eski ipekböceği yetiştiricileridir ve M.Ö. tarihlerde dahi sonraki kuşaklara ışık tutacak ipekböceği yetiştirme kitapları yazmışlardır (Fogg, 2014, s. 30). İpeğin, tarihte bilinen en eski ticaret yoluna ismini vermesi de ona verilen değer göstergelerinden biridir.

İpek böceğinin yaşamı baştan sona yapaydır. Yumurtalar ancak belli bir sıcaklıkta açılır; larva-ipek kurdu; insan eliyle getirilmiş dut yapraklarıyla beslenir ve kelebek ancak üremeye yetecek kadar, birkaç saatçik yaşar. İnsanın ipek üretimine yönelik ilgisi söndüğünde, bunu izleyen birkaç gün içinde, bu canlı türü yeryüzünden silinecektir (Picq, Digard, Cyrulnik ve Matignon, 2012, s.77).

Resim 6: İpek Böceği ve kozaları

İpek böceğinin ürünü ile Çin'den başlayıp, Hindistan ve İran'dan geçerek İtalya'ya uzanan, «İpekyolu»nu yaratan çok verimli bir ticaret başlamıştır (Picq, Digard, Cyrulnik ve Matignon, 2012, s. 85). İpekyolu güzergahındaki bu ticaret; tekstil temeline dayansa da farklı ticari alanların açılmasına da zemin hazırlamıştır.

İpekyolları; İpek ve ipekböcekçiliğine dair en eski bilgiler Çin kaynaklarında görülmektedir. İpekçilik uzun yıllar bu ülkede yapıldıktan sonra, Çin sınırlarının batısında ticaret yollarını elinde bulunduran Türk devletleri üzerinden dünyaya yayılmıştır. İpek yolunun Türkler tarafından kontrol edilmesi bu konuda ipekle erken tanışmalarına neden olmuştur. Avrupa'ya gidişi daha sonraki tarihlerde olmuştur.

Osmanlı Devleti zamanında İpekyolu ekonomide can damarı niteliği taşımıştır. Kervanların taşıdığı mallardan alınan çeşitli harç ve resimler uzun süre devlet gelirinin önemli bölümünü meydana getirmiştir. Transit yolları boyunca kervanların neden olduğu ticaretle, kervanların ihtiyacını karşılayan zanaatlar gelişmiş; çok sayıda han ve kervansaray yapılmıştır. Bu yollar binlerce kişiye iş sağlamış, çok önemli bir ekonomik canlılığın nedeni olmuştur (Cem, 1975, s. 161).

İpek böceği; doğal süreçte kendi başkalaşımını tamamlayarak oldukça kısa bir yaşam sürmektedir. Fakat insanların müdahalesi ile ipek üretilmesi sonucu ipek böceği; toplumların yaşamlarını etkileyen bir belirleyici durumuna dönüşmüştür.

Örümcek ipliği de; Nephila örümceklerinin ürettiği protein kökenli bir salgıdır. Nephila örümceği diğer örümceklere oranla oldukça geniş bir alana ağ örebilmektedir. Oldukça sağlam olan bu ağ aylarca bozulmadan kalabilmektedir. Nephila örümceğinin ağlarının sıkıştırılıp bükülmesinden elde edilen lifler yerli halk tarafından tekstil ürünlerinde kullanılmaktadır. Nephila örümceğinden ticari bir üretim elde etmek oldukça zordur. Bunun nedeni nephila örümceğinin ipek böceği gibi kültürel üretime uygun bir canlı olmamasıdır. Tür kendi içinde de birbirini yiyebilmektedir. Bir örümcekten elde edilen ipeğin iki katı fazlasını ipek böceğinden elde etmek mümkündür (Duğa, 2015, s.15).

Örümcek ağı protein yüklü, hafif, güçlü ve gergin bir yapıya sahiptir. Fakat özellikle örümceklerin birbirlerini yemeleri seri bir şekilde iplik üretimi yapılmasına engel olmaktadır. Son yıllarda bazı araştırmacılar; sentetik örümcek ağı üretmek için çeşitli çalışmalar yürütmüşlerdir. 2015 yılında dış mekan kıyafetleri üreticisi The North Face markası ile malzeme üreticisi Spiber, ortak bir çalışma yürütmüşler ve dışı sentetik örümcek ağından ipliklerle dokunmuş «Moon Parka» ismini verdikleri paltoyu üretmişlerdir (<https://popsci.com.tr/ag-kiyafeti-biyotek-orumcek-agindan-yapilan-yeni-palto/>).

3. Tasarım Alanında böcekler

Böcekler; gerek formu itibari ile baskı ve esinlenme olarak, gerekse farklı dokuları nedeniyle tasarım malzemesi olarak moda ve tekstil alanında oldukça fazla işlenmektedirler.

Eski Mısır'da gübre böceği (*Scarabeus sacer*) yaşamın, ölümsüzlüğün ve varoluşun simgesi olmuştur. Gübre böceği Mısır tanrısı Kheper'in simgesidir ve Kheper başının üstünde bir gübre böceğiyle gösterilir. Hiyeroglif olarak gübre böceğinin anlamı yeniden oluşum ve yenilenmedir (Saruhan & Tuncer, 2010, s. 23-24). Gübre böceklerinin kültürel olarak imgeledikleri; onun sembolik olarak da vücutta taşınmasına neden olmuştur. Tarih boyunca gübre böcekleri çok sayıda aksesuar ve kıyafette gerek sembolik gerekse somut şekilde kullanılmıştır. İnsanlık tarihinin belgelenmiş en eski gübre böceği kullanımı; Eski Mısırlılara ait gübre böceği şeklinde kaymak taşı bir çantadır (Ratcliffe, 2006, s. 86).

Gübre böceğine tapma geleneği Mısır sınırlarını aşmış, Yunanistan'a, Fenike'ye, Mezopotamya'ya yayılmıştı; Romalı lejyonerlerde kılıç kabzasına bir bok böceği silüeti kazıtmak alışkanlığı; Etrüsklüler bok böceği şeklinde zarif, ametist mücevherler işliyorlardı (Maalouf, 1997, s. 16).

Resim 7: İki yeşil, kutsal Habeş maymunu arasındaki mavi gübre böcekli dikdörtgen kolye ucu (Ratcliffe, 2006, s. 88).

Resim 8: Jivarolu yerlilere ait saç aksesuarındaki gübre böcekleri (Ratcliffe, 2006, s. 97).

Tasarım malzemesi olarak işlenen böceklerin başında yeşil kanatlı mücevher böceği gelmektedir. Yeşil kanatlı mücevher böceği özellikle Viktorya döneminde Tayland ya da Hindistan'dan getirilerek kanatları kıyafetlere nakış olarak işlenmiştir.

Hindistan, 18. yüzyılın ortalarında İngiliz İmparatorluğu tarafından kolonileştirilmiştir ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa pazarlarına mücevher böceği nakışı kullanarak çok çeşitli ürünler ihraç etmiştir. Mücevher böceği ile güzel ve görkemli bir dekorasyon tasarımı, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Hint Yarımadası'nın çoğunun hakim olduğu Babür İmparatorluğu zamanında ortaya çıkmıştır. Dahası, Hindistan'da mücevher kanatlı böceğin takı ve tablolarla süs eşyası olarak uygulanması bir gelenek olmuştur. Bu tekniğin nakıştan türediği düşünülmektedir (The Kyoto Costume Institute http://www.kci.or.jp/en/archives/digital_archives/1820s_1840s/KCI_075).

Resim 9: 1930-1932 yıllarına ait mücevher böcek nakışlı elbise parçası (Henry Art Gallery)

Resim 10: Mücevher Böceği nakışı gece elbisesi, 1850, (The Kyoto Costume Institute)

Günümüzde Londra'da Victoria and Albert Müzesi'nde sergilenmekte olan 1868 yılına ait elbisede; yaklaşık 5000 adet mücevher böceği kanadı ve parçası kullanılmıştır (<https://www.vam.ac.uk/exhibitions/fashioned-from-nature>).

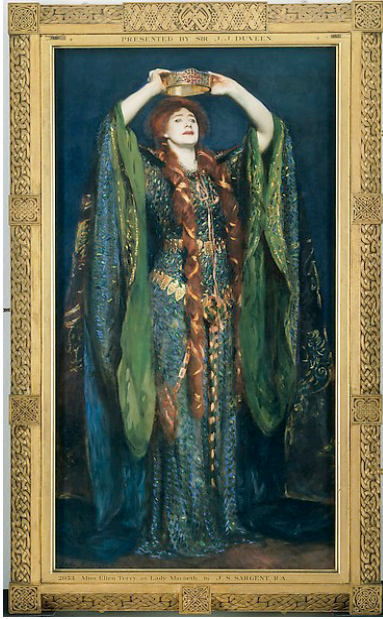
Resim 11: Yeşil Mücevher Böceği kanatları işlenmiş müslin günlük elbise, 1868-9 (Victoria and Albert Museum, London)

Yine 1888 yılında Londra'da sergilenen Macbeth oyununda Dame Ellen Terry'nin performansı dönemin ressamlarından John Singer Targent'i oldukça etkilemiştir ve onun tablosunu yapmak istemiştir. Sargent'in

resmettiği tabloda Terry; Alice Comyns tarafından tasarlanan yanar döner böcek kanatları ile süslenmiş yeşil ipek ve mavi ikonik bir kostüm giymiştir. Tabloda Sargent, elbisenin bütün detaylarını göstermeye gayret etmiştir (<https://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2015/sargent-portraits-of-artists-and-friends/blog/posts/sargent-theatrics>).

Resim 12: Yeşil mücevher kanatlı kostümü ile Ellen Terry (<https://www.theguardian.com/culture/2011/mar/11/ellen-terry-beetlewing-gown-macbeth>)

**Resim 13: Ellen Terry as Lady Macbeth,
John Singer Sargent, 1889 (The Met Museum)**

**Resim 14: Kostümün Aslı
(<https://www.sott.net/article/226601-Where-Beauty-Transcends-Time-The-Archaeology-of-a-Dress>)**

2012 yapımı Pamuk Prenses ve Avcı filminde de; Oscar ödüllü kostüm tasarımcısı Colleen Atwood, kraliçenin kostümünü tasarlarken yeşil kanatlı mücevher böceklerini kullanmıştır (Goodall, 2016, s.2).

Resim 15: Kraliçenin mücevher kanatlı böcekli kostümü (<http://www.dailymail.co.uk/femail/article-2153408/How-Charlize-Therons-rotting-costume-Snow-White-And-The-Huntsman-DUNG-BEETLE-shells.html>)

1870'li yıllarda Punch Dergisi karikatüristi Linley Sambourne, Viktorya çağındaki kadınların abartılı moda anlayışını karikatürize ederken böceklerden stilize ettiği kıyafetleri kullanmıştır.

Resim 16: Linley Sambourne Karikatürleri (<https://punch.photoshelter.com/gallery/Edward-Linley-Sambourne-Cartoons/G0000.TjGSdWDEsM/>)

Fransız Art Deco tasarımcısı Emile-Allain Seguy; Tekstil ve başka alanlarda kullanılmak üzere hazırladığı desenlerinde doğadan özellikle de böceklerden ilham almıştır. Sanatçının desenlerini içinde barındıran ve New York State Üniversitesi'nin kütüphanesinden dijital olarak ulaşılabilen Papillons adlı katalogunun girişinde "Kelebekler; biz sanatçılar tarafından nadiren kullanılmış olan görkemli bir şekil ve renkler dünyası sunuyor" demiştir. 1920 yılında Amerikan tekstil üreticisi F. Schumacher ve Co., Papillons'taki çalışmaları duvar kağıdı, tekstil ve moda tasarımı alanında kullanmıştır (<https://hyperallergic.com/273535/art-deco-patterns-of-beetles-and-butterflies/>).

Resim 17: E. A. Seguy, Papillons (New York State University Libraries)

Böceklerin tasarımda esin kaynağı olarak kullanılması geçmişe dayansa da, günümüzde de böcekler tasarımcılar için hala esin kaynağı olarak kullanılmaktadır. Tasarımcı Elsa Schiaparelli 1938 yılında böceklerden yola çıkarak bir takı koleksiyonu hazırlarken; İtalyan moda markası Bottega Veneta 2010 yılındaki mücevher koleksiyonunu yine böceklerden yola çıkarak hazırlamıştır. Türk mücevher tasarımcısı Begüm Kiroğlu BegümKhan adını verdiği markası ile doğadan ilham aldığı tasarımlarında böceklere sıkça yer vermektedir.

Resim 18: Elsa Schiaparelli Takı Koleksiyonundan düğme ve kolye örnekleri (The Met Museum)

Resim 19: Bottega Vanetta'nın tasarımlarından örnekler (Bottega Vanetta)

Resim 20: BegümKhan Mücevher Tasarımları (www.begumkhan.com)

İtalyan merkezli moda tasarım markası Gucci; böcekleri tasarımlarında dönem dönem kullanarak onların etkisinde koleksiyonlar çıkarmaktadır. Gucci böcekleri kimi zaman nakış şeklinde, kimi zaman baskı şeklinde, kimi zaman da aksesuar olarak değerlendirmiştir. Tekniğinin haricinde tarz olarak da böcekler baskı halinde pop art tarzına yaklaşırken, aksesuarlarda viktorya tarzını anımsatan tasarımlar ağır basmaktadır.

Resim 21: Gucci'nin böcekli tasarımlarından örnekler (Gucci)

Alexander McQueen ve Jean Paul Gaultier de tasarımlarında böceklerden ilham almış tasarımcılardandır.

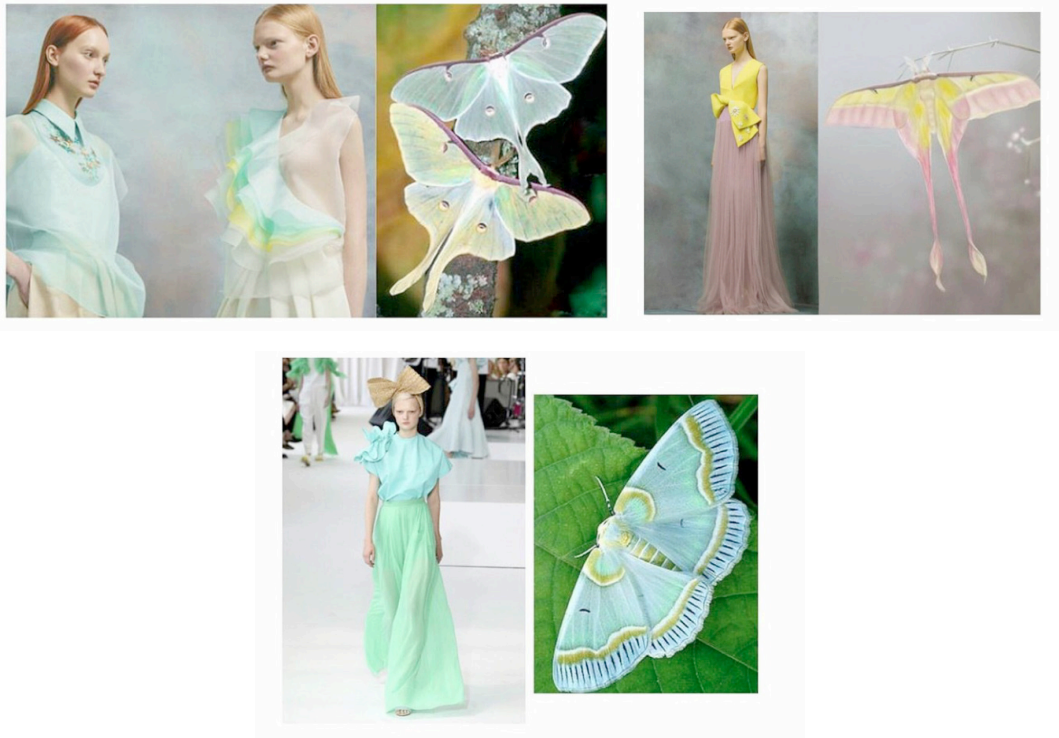

Resim 22: Alexander McQueen 2010 tasarımları (Victoria and Albert Museum)

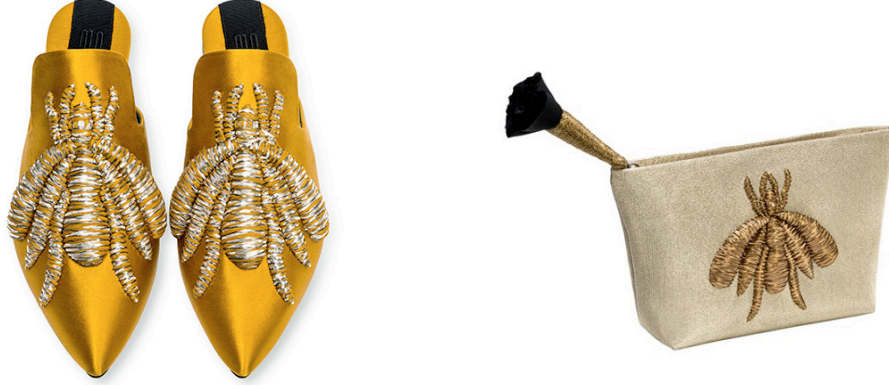
Resim 23: Jean Paul Gaultier Giant Cicada Koleksiyonu (<http://www.myitthings.com/trendinista/Post/fashion/It-Designer/Jean-Paul-Gaultiers-Giant-Cicadas/507142008144036588.htm>)

İspanyol markası Delpozo'nun Kreatif Direktörü Josep Font da markanın sosyal medya hesaplarında esin kaynağı olan görselleri paylaşmıştır. Esin kaynakları içinde kelebeklerin etkisine rastlanmaktadır.

Resim 24: Delpozo (www.delpozo.com)

Türk tasarım markası Sanayi313' ün terlik ve çanta gibi aksesuarlarında da böcek figürleri geniş olarak işlenmektedir.

Resim 25: Sanayi313 markasına ait terlik ve çanta (<http://www.sanayi313.com>)

Sonuç

Böcekler; ekosistem içerisinde birtakım görevlere sahiptir. Genellikle zarar veren, korkulan bir algı yaratan böceklerin; esasen doğada bitkilerin tozlaşması, toprakların ayrıştırılması gibi ekolojik yapıya olumlu etkileri bulunmaktadır. Ekosistemdeki görevleri haricinde böcekler formları ve işlevleri nedeniyle çeşitli inanç, sanat, kültür ve yaşayış biçimlerine ilham kaynağı olmuşlardır. Moda tasarım ve tekstil alanlarında da böcekler birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu etkilerden birisi olan tekstil alanında doğal boyamacılık ve ipek üretimidir. Moda tasarım alanında da böcekler dikkat çeken görünüşleri ile ilham kaynağı olmuşlardır, Özellikle formlarından etkilenerek yapılan tasarımlar ve kanatlarından esinlenerek işlenen nakışlar bu konuda öne çıkan başlıca örneklerdir.

Böcekler, doğal hayata yeniden dönüşün özendirildiği günümüzde teknolojinin de katkılarıyla hayatımızın pek çok alanında yer alması kaçınılmazdır. Yaşamsal döngünün parçaları olması nedeniyle toprağın yenilenmesi, bazı atık maddelerin doğaya kazandırılması, bitkilerin üremeleri ve çoğalmalarında üstlendikleri rol insanoğlunun dikkatini çekmeyen ancak ekolojik sistemde değerli katkılardır.

Özellikle doğanın yeniden canlanmasına katkı yapan böceklerin insanoğluna vermiş oldukları ilhamla birlikte sanatçılar tarafından yapılan eserlerde yeniden doğuş objesi olarak kullanılmıştır. Diğer yönüyle böcekler, sanat ve estetik alanında renkleri, biçim ve şekilleriyle birçok eserde yer almışlar bundan sonra da birçok sanatçıya ve tasarımcıya ilham kaynağı olmaya devam edeceklerdir.

Kaynakça

- Akiniz, S. (2017). *Ortaçağ Akdeniz'inde- Kırmızı'nın İzinden*. II. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu. 10-12 Mayıs 2017, 233-240.
- Böhmer, H., Enez, N., Karadağ, R. and Kwon, C. (2002). Koekboya: Natural Dyes and Textiles. Ganderkesee, Germany, p.203-214.
- Cem, İ. (1975). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Duğa, H. (2015). *Fantezi İplikler ve Fantezi İpliklerle Dokunmuş Kumaşlar*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eyüboğlu, Ü. & Yaraş, F. (1990). Kırmızılar, Morlar, Maviler. *Türkiyemiz Dergisi*, 20/61, 40-53.
- Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Goodall, J. (2016). Looking Glass Worlds: The Queen and Mirror. *M/C Journal*, Vol 19(4), 1-3.
- Grozdanic, L. (21.03.2013). *MIT Researchers to 3D Print a Silkworm-Inspired Pavilion Using a Robotic Arm*. Erişim Tarihi: 05.06.2018, <https://inhabitat.com/the-silk-pavilion-mit-researchers-to-3d-print-a-silkworm-inspired-structure/>.
- Guckelsberger, M. (2013). Purple Murex Dye in Antiquity, Islandiae: Haskoli Island
- Hambly, B. (10.03.2017). *Big Colours Come in Small Packages*. Erişim Tarihi: 01.06.2018, <https://www.colourstudies.com/blog/2017/3/10/big-colours-come-in-small-packages>.
- Henry Art Gallery. *Embellishments: Appliqué*. Erişim Tarihi: 29.05.2018 <http://dig.henryart.org/textiles/textile-detail/47/1/>.
- Karadağ, R. (2007). *Doğal Boyamacılık*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, R. (2014). Doğal Boyama. *Sağlık Çevre Kültürü Dergisi*, 7, 46-51.
- Kennedy, M. (11.03.2011). *Ellen Terry's Beetlewing Gown Back in Limelight After £110,000 restoration*. Erişim Tarihi: 08.06.2018, <https://www.theguardian.com/culture/2011/mar/11/ellen-terry-beetlewing-gown-macbeth>.
- Maalouf, A. (1997). *Béatrice'ten Sonra Birinci Yüzyıl*. (çev. Esin Talu Çelikkan) Telos Yayınları. İstanbul.
- Meier, A. (29.03.2016). *Art Deco Patterns of Beetles and Butterflies*. Erişim Tarihi: 25.05.2018, <https://hyperallergic.com/273535/art-deco-patterns-of-beetles-and-butterflies/>.
- Museum of Fine Arts Boston. *Desirous of a Beverage (Gyohai o itadakitai)/Dyer Beetles from Province (Yamashiro ebizuru no mushi), from the series Auspicious Desires on Land and Sea (Sankai medetai zue)*. Erişim Tarihi: 02.06.2018, <https://www.mfa.org/collections/object/desirous-of-a-beverage-gyohai-o-itadakitai-dyer-beetles-from-yamashiro-province-yamashiro-ebizuru-no-mushi-from-the-series-auspicious-desires-on-land-and-sea-sankai-medetai-zue-217290>.
- My it Things. *Jean Paul Gaultier's Giant Cicadas*. Erişim Tarihi: 09.06.2018, <http://www.myitthings.com/trendinista/Post/fashion/It-Designer/Jean-Paul-Gaultiers-Giant-Cicadas/507142008144036588.htm>
- New York State University Libraries. *Insectes : vingt planches en phototypie coloriées au patron donnant quatre-vingts insectes et seize compositions décoratives*. https://d.lib.ncsu.edu/collections/catalog/seglns_001#?c=0&m=0&s=0&cv=0&z=-5846.5864%2C0%2C17792.1727%2C8599. (Erişim Tarihi: 03.06.2018)
- Phipps, E. (2010). *Cochineal Red The Art History of a Colour*, New York: Yale University Press.
- Picq, P., Digard, J.P., Cyrulnik, B. ve Matignon, K.L.(2012). *Hayvanların En Güzel Tarihi*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Punch, *Edward Linley Sambourne Cartoons*. Erişim Tarihi: 05.06.2018, <https://punch.photoshelter.com/gallery/Edward-Linley-Sambourne-Cartoons/G0000.TjGSdWDEsM/>
- Ratcliffe, B., C. (2006). Scarab Beetles In Human Culture. *Papers in Entomology*,5, 85-101.
- Saruhan, İ., Tuncer, C. (2010). Kültürel Entomoloji. *Anadolu Tarım Bilim Dergisi*, 25 (1), 21-27.

- Signs of The Times (31.03.2011). *Where Beauty Transcends Time: The Archaeology of a Dress*. Erişim Tarihi: 04.06.2018, <https://www.sott.net/article/226601-Where-Beauty-Transcends-Time-The-Archaeology-of-a-Dress>
- The Metropolitan Museum of Art. *Ellen Terry as Lady Macbeth*. Erişim Tarihi: 03.06.2018, https://www.metmuseum.org/art/collection/search/21417?exhibitionId=%7b4F31BE4C-309F-4A01-8A69-45D80D786215%7d&oid=21417&pkgids=314&pg=1&rpp=60&pos=40&ft=* www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi: 23.05.2018
- Türkiye Cumhuriyeti Turizm ve Kültür Bakanlığı Geleneksel El Sanatları Türk El Halıcılığı Projesi. *Mazı Meşesi (Quercus Infectoria Olivier)*. Erişim Tarihi: 02.06.2018, <http://www.turkelhalilari.gov.tr/sayfalar.php?language=tur&icerik=dogalboyamacilik/mazi-mesesi>.
- Ünal, B. (12.11.2015). *Ağ Kiyafeti: Biotek Örümcek Ağından Yapılan Yeni Palto*. Erişim Tarihi: 05.06.2018, <https://popsci.com.tr/ag-kiyafeti-biyotek-orumcek-agindan-yapilan-yeni-palto/>.
- Victoria and Albert Museum. *Fashioned from Nature*. Erişim Tarihi: 04.06.2018, <https://www.vam.ac.uk/exhibitions/fashioned-from-nature>.
- <http://www.sanayi313.com> Erişim Tarihi: 07.06.2018
- <https://www.begumkhan.com> Erişim Tarihi: 07.06.2018
- www.bottegaveneta.com Erişim Tarihi: 28.05.2018
- www.delpozo.com Erişim Tarihi: 26.06.2018
- www.gucci.com Erişim Tarihi: 01.06.2018
- <https://www.wannart.com/buzdan-gelen-mucize-pazirik-halisi/>
- <https://www.altayli.net/iskitlerin-kimligi.html/pazirik-halisi-2>
- https://bilimdili.com/arkeotarih/arkeoloji/pazirik-kurganindaki-2200-yillik-mumyalar-incelendi/attachment/inside_felt_carpet/